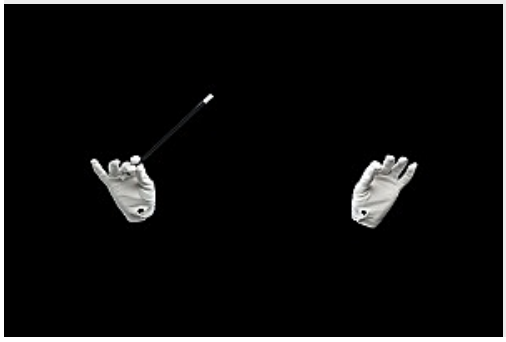
ADAM SMITH'IN GÖRÜNMEZ ELI

makale | siyasi ekonomi | ulusların zenginliği | Karl Marx | görünmez el | Emma Rothschild | Milton Friedman | Friedrich Hayek

Peter Foster

30 Kasım 2018

Görünmez El, belki de ekonomideki en önemli ve en tartışmalı metaforlardan biridir. Piyasa savunucuları için, özgür bireylerin ticari etkileşimlerinin fiyat sisteminin geri bildirim mekanizması tarafından bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesiyle eş anlamlıdır. Buna karşılık, piyasa eleştirmenleri, iyi sonuçların bile -hele ki en iyi sonuçların- mistik bir metafor tarafından yönlendirilen sayısız birbirinden bağımsız bireysel karardan kaynaklanabileceği fikrini reddederler. Elin açgözlülük ve sömürüyle kirlendiğini, eşitsizliğe ve tehlikeli şirket gücüne yol açtığını ve sadece kaynak tükenmesini değil, gezegensel bir felaketi de tehdit ettiğini iddia ederler.

Büyük Anlayış

Bu kavram, doğru anlaşıldığında, Smith'in içgörülerinin merkezinde yer alır; ancak Smith bu ifadeyi *Ahlaki Duygular Kuramı'nda* yalnızca bir kez ve *Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir Araştırma'da* *da bir kez kullanmıştır . Ahlaki Duygular* Kuramı'nda , "Zenginler... görünmez bir el tarafından, yeryüzü tüm sakinleri arasında eşit paylara bölünmüş olsaydı yapılacak olanla neredeyse aynı şekilde yaşamın gerekliliklerini dağıtmaya yönlendirilirler" diye öne sürer. Başka bir deyişle, istemeden de olsa "zenginliği paylaşırlar".

Smith, Milletlerin Zenginliği adlı eserinde bu terimi, bir tüccarın doğal olarak iç ekonomisini tercih etmesi ve desteklemesi anlamında kullanır. "Yerli sanayiyi yabancı sanayiye tercih ederek yalnızca kendi güvenliğini amaçlar; ve bu sanayiyi, ürünlerinin en yüksek değere sahip olacağı şekilde yönlendirerek yalnızca kendi kazancını amaçlar ve bu durumda, diğer birçok durumda olduğu gibi, görünmez bir el tarafından, niyetinin bir parçası olmayan bir amacı teşvik etmeye yönlendirilir."

Bu, Smith'in yabancı yatırımlar yerine yerel yatırımları teşvik ettiğini düşündürebilir. Aslında, insanların bildikleri pazarlara bağlı kalma yönündeki doğal ve akıllıca eğilimlerine atıfta bulunuyordu . Bu pasajın bağlamı, Smith'in ihracat ticaretinin yapay olarak teşvik edilmesine karşı çıkmasıydı, ancak aynı zamanda kendi çıkarlarını gözeten ticari davranışların daha kapsamlı faydalarına da açıkça işaret ediyor.

Smith'in en önemli dolaylı göndermesi, piyasanın en mütevazı işçinin bile ihtiyaçlarını nasıl karşıladığına dair örneğinde yatmaktadır. Smith, işçinin basit ihtiyaçlarını karşılamak için "hesaplamaların ötesinde" bir işbirliği gerektiğini gözlemlemiştir. Smith, en önemli örnek olarak işçinin sade yünlü paltosunu ele almıştır; bu palto, "ne kadar kaba ve pürüzlü görünse de, çok sayıda işçinin ortak emeğinin ürünüdür." Smith, yün endüstrisinin tüm bölümlerini, tüm tüccarları ve taşıyıcıları, gemilerden ve değirmenlerden dokuma tezgahlarına ve fırınlara kadar tüm karmaşık makineleri sıralamıştır. İşçinin geri kalan giysilerinin, aletlerinin, evinin, mobilyalarının ve mutfak eşyalarının üretimi de benzer şekilde büyük, birbirine bağlı endüstriler gerektiriyordu. Smith, "Binlerce insanın yardımı ve işbirliği olmadan," diye yazmıştır, "uygar bir ülkedeki en sıradan insan bile, yanlış bir şekilde hayal ettiğimiz gibi, genellikle karşılandığı kolay ve basit şekilde karşılanamazdı."

İşte görünmez el, tüm üretkenliği ve sıradanlığıyla karşımızda.

20. Yüzyıla Uzanmak

Friedrich Hayek, çığır açan " Toplumda Bilginin Kullanımı " adlı makalesinde, elin rolünü detaylı bir şekilde ele almıştır . Ticaretteki meselenin planlama ile plansızlık arasında değil, planlamayı *kimin* ve hangi düzeyde yapması gerektiğiyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Herkesin kendi bakış açısına ve isteklerine göre planlama yaptığını, ancak bu planlamada kullanılan bilginin bilimsel bilgiye benzemediğini kaydetmiştir. Bu, "zaman ve yerin özel koşullarına ilişkin bilgi"dir. Başkaları tarafından bilinemez, istatistiklerle yakalanamaz veya hükümetin ekonomik planlarına dahil edilemez.

Asıl mesele, bu dağınık bilginin nasıl kullanılacağıdır. Piyasanın Eli de tam olarak bunu yapar; verimliliği , uzmanlaşmayı ve karlı yeniliği yönlendirir ve ödüllendirir . Hayek'in yazdığı gibi, bu karmaşık süreç bir "mucize"dir, ancak kabul edilmemiş ve yeterince takdir edilmemiş bir mucizedir.

Görünmez El'in en popüler açıklaması, Leonard Read'in " Ben, Kalem " adlı denemesidir; bu denemede mütevazı bir yazı aracı, kendi şaşırtıcı ve yine yeterince takdir edilmemiş soy ağacını özetler (Eğer Smith'in ceketi konuşabilseydi, Read'in kalemine benzer bir mesaj verirdi). Read, en

basit nesnelerin bile şaşırtıcı miktarda uzmanlaşmış, piyasa temelli işbirliğinin sonucu olduğunu vurgulamak için otomobil veya uçak gibi daha karmaşık bir şey yerine bir kalem seçmiştir. Read'in kalemi şöyle der: "Bu yeryüzünde beni nasıl yapacağını bilen tek bir insan bile yok."

1976'da Milton Friedman , *Ben, Kalem adlı* eser hakkında şunları yazdı : "Adam Smith'in görünmez elinin -zorlama olmaksızın işbirliği olasılığı- ve Friedrich Hayek'in yaygın bilginin önemine ve fiyat sisteminin 'bireylerin ne yapmaları gerektiğini kimsenin söylemesine gerek kalmadan istedikleri şeyleri yapmalarını sağlayacak' bilgiyi iletmedeki rolüne yaptığı vurguyu bu kadar özlü, ikna edici ve etkili bir şekilde gösteren başka bir edebi eser bilmiyorum."

Friedman, Leonard Read'in kalemine övgüsünü 1976'da, *Milletlerin Zenginliği'nin* 200. yıldönümünde yazdı ; ancak Görünmez El'e duyulan takdir, özellikle politika düzeyinde nadir kaldı. Smith'in ölümünden sonraki iki yüzyıl boyunca ticari toplum ve onun bazen sorunlu ortağı demokrasi genişledikçe, Görünmez El giderek Smith sisteminin temel içgörüsü olarak görülmeye başlandı. Bu belki de, alaycı küçümsemeden şiddetli kınamalara kadar her şeyin hedefi olmaya devam etmesinin nedenini açıklıyor.

Ahlaki Bir El mi?

Alman İdeolojisi'nde Smith'in baş düşmanı Karl Marx , "arz ve talep ilişkisinin... eski çağların kaderi gibi yeryüzünün üzerinde dolaştığını ve görünmez bir el ile insanlara şans ve şanssızlık dağıttığını, imparatorluklar kurup yıktığını, ulusların yükselip yok olmasına neden olduğunu" iddia eden "bir İngiliz iktisatçıdan" bahsetmiştir. Bunun Smith'e (ki kendisi elbette İskoç'tu) atıfta bulunup bulunmadığı kesin olmamakla birlikte, Smith'in asla amaçlamadığı bir şekilde, Görünmez El kavramına tehditkar ve ürkütücü bir anlam kazandırmıştır.

Görünmez El teorisinin kınanması genellikle ahlakçılıkla yoğrulmuştur. Eleştirmenler, bu teorinin temel motivasyonu açgözlülük olan insanları yönlendirdiği için kusurlu olduğunu iddia ederler. (Önemli bir nokta olarak, Smith *Milletlerin Zenginliği'nde* "açgözlülük" kelimesini yalnızca bir kez kullanmış ve bunu da hükümetleri ve onların iktidar hırsını tanımlamak için kullanmıştır. Ancak açgözlülük tabusu her zaman geçerliliğini korumaktadır. Artık çokça referans gösterilen *Wikipedia'ya* göre , Görünmez El teorisi "açgözlülüğün aktörleri faydalı davranışlara yönlendireceği" anlamına gelir.)

Bu kavramın en sert eleştirmenlerinden bazıları ekonomistler olmuştur. Harvard'dan Lester Thurow, Kafa Kafaya adlı kitabında, "Adam Smith'in 'Görünmez Eli' çok sık yankesicinin eli haline geldi" diye yazmıştır. Marksist akademisyen Robert Heilbroner , *Yirmi Birinci Yüzyıl Kapitalizmi'nde,* kavramın sözde geçerliliğini yitirmesi için timsah gözyaşları dökmüştür. "Günümüzde," diye yazmıştır, "Adam Smith'in piyasa sistemi için harika bir metaforu olan Görünmez El'den pek bahsedilmiyor. Sistem, kurumsal manevralar veya gösterişli reklamlar şeklinde fazlasıyla görünür durumda." 2001 yılında "asimetrik bilgi" üzerine yaptığı çalışmayla ekonomi alanında Nobel ödülü kazanan Joseph Stiglitz de, kavramı küçümseyen, büyük devlet müdahalesini savunan bir diğer isimdi. Elin "en azından kısmen görünmez olduğunu, çünkü orada olmadığını" tekrar tekrar dile getirmekten asla bıkmadı. Stiglitz'in, bırakın iPhone'ları, paltoların ve kalemlerin nereden geldiğini hiç merak edip etmediği merak konusu.

Bu kavramın en kapsamlı saldırılarından biri, Emma Rothschild'in 2001 yılında yayımlanan "Ekonomik Duygular" adlı kitabında yer aldı . Rothschild, kavramı kötü niyetli bir örümcek gibi etrafında döndürerek, retorik iğneler ve anlamsal ipeklerle onu etkisiz hale getirmeye çalıştı. İdeolojik olarak saldırgan olan bu metaforu çürütme arzusunda olan Rothschild, onu saf kötülükle örtmeye çalıştı. Rothschild, kavramın "Macbeth'in kaderinin 'kanlı ve görünmez eli' ya da Voltaire'in Oedipe'sinin talihsiz kahramanını geri çeviren ve ardından üzerinde dolaşan 'görünmez el' bağlamında anlaşılması gerektiğini" iddia etti . Onun Görünmez Eli aynı zamanda sahte bir tanrıydı ve iddiaya göre "köktenci" inananlar (ki bunlardan hiçbirini belirtmedi) tarafından "saygı duyulan" bir nesneydi. Rothschild, kavramın "bireysel aktörlerin niyetleri konusunda son derece küçümseyici" olduğunu iddia etti. Ona göre Görünmez El, Smith'in aydınlanmayı savunmasına da aykırıydı çünkü "konuları" "kör"dü.

Fakat bu kavram, gözlemlemeye, incelemeye ve düşünmeye hazır olan herkes tarafından kavranabilir. Rothschild'in iddia ettiği gibi, El'in alanında faaliyet gösterenler de "zayıf ve faydasız" değillerdir. Onlar, farkında olmadan da olsa, kendi hedeflerini en ucuz ve verimli şekilde gerçekleştirmeleri için onlara sinyaller ve fırsatlar sağlayan kapsamlı, tasarlanmamış, siber bir sistemin *yaratıcılarıdır* .

"Pazar gücü", sol için saplantılı bir endişe nesnesidir; bu nedenle, El'in onu baltalamak yerine ona hizmet ettiği kaçınılmaz olarak iddia edilir. Rothschild'in Orwellvari mantığı şöyleydi: Kapitalist özgürlük, eşitsiz servete yol açar; bu da kaçınılmaz olarak ekonomik olarak güçlü olanların piyasayı manipüle etmek için siyasi nüfuz satın almaya çalışmasına yol açar. O sadece Marx'ı yeniden kullanıyordu, ancak farkında olmadan 1984'ten bir parti sloganını pazarlıyordu *:* "Özgürlük köleliktir."

Bu arada, akademik çevrelerin Görünmez El'e duyduğu nefret, Oxford işletme okulu profesörü Colin Mayer'in 2013 yılında yazdığı " *Sağlam Bağlılık: Şirket Bizi Neden Hayal Kırıklığına Uğratıyor ve Ona Olan Güveni Nasıl Yeniden Kazandırabiliriz" adlı kitabında nadiren bu kadar açık bir şekilde ifade edilmiştir.* Mayer, Görünmez El'in nasıl işlediğine dair şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Batan bir gemiyi terk etmek için acele eden fareler geminin yüzme yeteneğini yeniden sağladığı gibi, bireysel çıkarlarımızın peşinde koşarken de piyasanın diğer tarafında bulunanlara topluca fayda sağlıyoruz."

İstenen veya Gerekli Olan Her Şey

Yaygın ancak asılsız bir eleştiri, El teorisinin geçerliliğinin, ekonomik aktörlerin rasyonel olduğu ve piyasaların mükemmel olduğu (saf) inancına bağlı olduğudur. Smith, aslında *Ahlaki Duygular adlı eserinde, insan irrasyonelliğinin* keskin bir analistiydi . Ayrıca, piyasa işleyişinin kaba bir "pazarlık ve pazarlık" yoluyla gerçekleştirildiğini ve hükümet politikasının "aptallığı ve küstahlığına" rağmen devam ettiğini belirtti. İş bölümünün, "insan doğasındaki belirli bir eğilimin sonucu olarak... bir şeyi başka bir şeyle takas etme, değiş tokuş etme" olarak ortaya çıktığını vurguladı. Bu, dizginsiz bir rasyonellik egzersizi değil, bir "eğilim"di. Smith ayrıca, piyasa temelli refahın mükemmellik gerektirdiği fikrini de özellikle reddetti. "Eğer bir ulus mükemmel özgürlük ve mükemmel adaletten yararlanmadan refah içinde yaşayamazsa, dünyada asla refah içinde yaşayabilecek bir ulus yoktur." Smith serbest ticareti

destekledi , ancak bunun gerçekleşeceğini asla öngörmedi. Şöyle yazdı: "Büyük Britanya'da ticaret özgürlüğünün tamamen yeniden tesis edileceğini beklemek, Okyanusya'nın veya Ütopya'nın orada kurulacağını beklemek kadar saçmadır. Sadece halkın önyargıları değil, çok daha yenilmez olan birçok bireyin özel çıkarları da buna karşı koymaktadır."

Benzer şekilde, Görünmez El'in reddi de politikacıların "özel çıkarlarına" dayanmaktadır. Kavram mistik değil, ancak sezgisel olmayan ve kavraması için entelektüel çaba gerektiren bir kavramdır. Görünmez Eli "gördükleri" nokta, ekonomistler için genellikle "Eureka!" anını temsil eder. Birçoğu bunu asla kavrayamaz.

Birçok entelektüel ve politikacının bilinçli veya bilinçsiz olarak "anlamaya" direnmesinin nedenlerinden biri, bunun müdahaleci iddiaları için ölümcül olmasıdır. Smith'in de öne sürdüğü gibi, "kamu yararı için" kasıtlı piyasa müdahalesinin muhtemelen ters etki yaratacağı anlamına gelir; belki de, bir porselen dükkanındaki bariz bir boğaya benzetilebilir.

Tarih, görünmez el tarafından yönlendirilen piyasa sürecinin, servet yaratmada merkezi planlamaya kıyasla sonsuz derecede üstün olmakla kalmayıp, özgürlüğün de vazgeçilmez bir ortağı olduğunu ortaya koymuştur. Leonard Read'in kalemi şu sonuca vardı: "Öğretmem gereken ders şu: Özgür erkek ve kadınların görünmez ele yanıt vereceğine inanın."

İlgili Bağlantılar:
Görünmez El , beş bölümlük video serimizin 1. bölümü, *Ticaret Yapan Bir Hayvan*
; Daniel Klein, Düzensizliğin Düzenliliği: Adam Smith'in Üç Görünmez Eli , AdamSmithWorks'te;
Don Coursey, Vernon Smith, Ekonomik Deneyler ve Görünmez El , Econlib'de;
Caroline Breashears, Peri Anne ve Görünmez El: Jane Marcet'in Ekonomik Öyküleri , Özgürlük Çevrimiçi Kütüphanesi Okuma Odasında.